

Поняття та класифікація міжнародних стандартів прав людини та громадянина

Стаття стосується дослідження виключно правової основи міжнародних стандартів прав і свобод людини та громадянина. У ній проаналізовано підходи стосовно визначення поняття міжнародних стандартів прав людини і громадянина, а також розглянуто питання забезпечення прав і свобод людини та громадянина відповідно до міжнародних стандартів, закріплених у міжнародно-правових документах. Здійснено аналіз міжнародно-правових актів, які містять відповідні стандарти у сфері дотримання прав людини та громадянина, а також розглянута їх класифікація.

Ключові слова: права і свободи людини та громадянина, міжнародні стандарти прав людини та громадянина, класифікація міжнародних стандартів прав людини та громадянина.

Постановка наукової проблеми та її значення. Із здобуттям Україною незалежності, та проголошення її соціальною, правовою державою, а також з врахуванням того, що у сучасному світі визнання, дотримання, захист прав і свобод людини та громадянина є одним із найважливіших обов'язків держави, Україна як суб'єкт міжнародного права, одна із засновниць ООН, проводить активну роботу, спрямовану на використання не тільки національних, а й міжнародних інститутів захисту прав і свобод людини та громадянина.

У ХХІ ст. світ перебуває в стані постійної модернізації, гармонізації інтересів держав і народів, безпрецедентного розширення інформаційного простору і необхідності адаптації до постійно мінливих життєвих умов. У подібній ситуації дотримання права кожної людини на розвиток є невід'ємною і вкрай важливою складовою стабільності.

Міжнародно-правові стандарти є результатом тривалої роботи великої кількості держав з вироблення узгоджених позицій в області прав людини. Держави спрямовують свою діяльність на дотримання певних універсальних цінностей, забезпечуючи повагу і захист прав людини всіма доступними способами. Вони відповідальні за виконання своїх зобов'язань в галузі прав і свобод людини перед своїм населенням і міжнародним співтовариством. А тому визнання, дотримання, захист прав та свобод людини і громадянина є одним із найважливіших обов'язків держави.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо проблематики світового розвитку захисту і дотримання основних прав та свобод людини і громадянина перестали бути компетенцією конкретно взятої країни, а стали справою всього міжнародного співтовариства, оскільки вони є важливішим правовим завданням сьогодення багатьох держав цього співтовариства. А тому дослідження правової основи міжнародних стандартів прав та свобод людини і громадянина, аналіз підходів щодо визначення поняття міжнародних стандартів прав людини і громадянина, забезпечення цих прав і свобод, відповідно до міжнародних стандартів, закріплених у міжнародно-правових документах, є надто важливим і досить актуальним питанням сьогодення. Дане питання є об'єктом досліджень досить широкого кола науковців, серед яких Ю. Ю. Білас, С. А. Голубок, О. Я. Гораджаєв, В. М. Косович, С. М. Ляхівненко, С. М. Оганесян, Н. М. Раданович, О. І. Тіунов, В. Я. Тацій, Ю. Н. Тодика та інші. На сьогодні ця проблема не є вичерпаною, що й обумовило вибір теми.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті полягає у теоретичному аналізі підходів щодо визначення поняття та класифікація міжнародних стандартів прав і свобод людини та громадянина, забезпечення цих прав і свобод, відповідно до міжнародних стандартів, закріплених у міжнародно-правових документах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Права людини – це соціальна спроможність людини вільно діяти, самостійно обирати вид та міру своєї поведінки з метою задоволення своїх різнобічних матеріальних та духовних потреб шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами [11, с. 12].

Міжнародно-правові стандарти є результатом тривалої роботи великої кількості держав з вироблення узгоджених позицій в області прав людини. Держави спрямовують свою діяльність на дотримання певних універсальних цінностей, забезпечуючи повагу і захист прав людини всіма

доступними способами. Вони відповідальні за виконання своїх зобов'язань в галузі прав та свобод людини і громадянина перед своїм населенням і міжнародним співтовариством. На сьогодні, коли проблема прав людини вийшла далеко за межі окремої держави, виникла необхідність у створенні універсальних міжнародно-правових стандартів, які також визнаються як основні права людини. Ці стандарти відображені у низці важливих міжнародно-правових актів, що встановили загальнолюдські стандарти прав та інтересів особи, визначивши ту межу, за яку держава не може виходити.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини склалися поступово. Спочатку були закріплені лише парламентські і політичні права, потім – економічні та соціальні. Ці стандарти складаються із сукупності відповідних принципів та норм, що насамперед встановлюють: права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини. І на їх основі кожна держава зобов'язана упорядкувати чинне законодавство, усунути протиріччя з нормами міжнародного права, відмінити застарілі норми, ліквідувати прогалини.

Нині у Європі інститут основних прав і свобод людини існує не тільки на національному, а й наднаціональному рівні, тобто в рамках Європейського Союзу в цілому [7, с. 2]. Він є сукупністю норм права ЄС, які закріплюють найбільш важливі, спільні для всього Союзу стандарти у сфері захисту основних прав і свобод людини, а також принципи взаємовідносин особистості з органами публічної влади на всіх рівнях. Питання прав і свобод людини та громадянина на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової співдружності. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є одним із основних критеріїв, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави.

Міжнародні стандарти прав людини є системою прав, що розкриває сучасну ідею прав людини, закріплену в основних міжнародно-правових документах і, відповідно, визнану в усьому світі. Стандарти основних прав і свобод людини та громадянина регулюються низкою міжнародно-правових актів, що визначають політичні, природні, культурні, соціальні права. Тому, вирішення питання про міжнародні стандарти Щодо основних прав, свобод і обов'язків, їх захисту є актуальним напрямом сучасної правової науки. Зазначеному сприяють положення Основного закону нашої держави – Конституції України [7, с. 2], згідно з якими «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ст. 9), а також визначення зовнішньої політичної діяльності України як такої, що «спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18) [3]. Варто відзначити, що і положення ст. 3 Конституції України деталізуються в численних статтях її Розділу II «Права, свободи і обов'язки людини і громадянина», норми якого не можна розглядати поза зв'язком із принципом визнання людини, її прав і свобод як найвищої цінності, і, звичайно, не можна вносити в них зміни та доповнення, які суперечать даному принципу.

Серед найважливіших загальних документів, з якими повністю узгоджуються положення Конституції України, – Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний договір про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародний договір про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Європейська конвенція про захист прав та фундаментальних свобод людини з протоколами (1950 р.), Європейський соціальний статут (1961 р.), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989 р.) [1, с. 13-15].

Але, нині одним з найважливіших міжнародних актів із захисту прав людини та громадянина є Загальна декларація прав людини прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. День прийняття Декларації відзначається щорічно як Всесвітній день прав людини. У ній закріплений широкий перелік громадянських, політичних, соціально-економічних і культурних прав. У тексті документа відображений природний характер прав людини, зокрема, в ст. 1 зазначається: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та своїх правах» [4]. Більшість держав світу, у тому числі й Україна, вмістили посилання на Загальну декларацію прав людини або її положення у свої конституційні акти.

З огляду на подальшу демократизацію в Україні процесу захисту прав і свобод людини у ст.

55 Конституції України записано, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна. Такими органами є Комітет з прав людини ООН, Європейський суд з прав людини, а також Європейська комісія з прав людини. Склад і порядок діяльності вказаних судів визначаються у розділах II, III і IV Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини.

Слід погодитись з думкою окремих науковців і відмітити, що незважаючи на те, що в Україні прийнято демократичне законодавство у сфері прав і свобод людини, однак в умовах соціально-економічної і політичної кризи, падіння культури і моралі є відсутніми ефективні механізми захисту цих прав, що призводить до їх масових і систематичних порушень, а іноді просто до неможливості їх реалізації. Для побудови в Україні демократичної правової держави суттєве значення має боротьба з правовим нігілізмом, з правовим інфантилізмом, феноменом переродження правосвідомості, який одержує свій прояв, насамперед, у злочинності [6, с. 43]. Безумовно усі ці форми деформації правосвідомості не сприяють становленню демократичної правової культури, зорієнтованої на цінності конституціоналізму. Особливе значення тут має викорінення організованої злочинності, корупції, які суттєво підривають віру громадян у право і закон, здатність влади навести у країні правопорядок. Розвиток тіньової економіки, беззаконня, правове свавілля – це суттєві чинники розвитку правового нігілізму, інших форм деформації правосвідомості, з якими необхідно рішуче боротися на основі чітко визначеної державної політики у сфері правового виховання і юридичної освіти населення, наведення порядку в усіх сферах суспільного життя.

І все ж, не менш важливою проблемою є недоліки в самому законодавстві: недостатньо розроблені юридичні механізми реалізації і захисту тих чи інших прав і свобод, між ними існують певні внутрішні суперечності. Наприклад, чинне законодавство України про місцеве самоврядування потребує суттєвого вдосконалення з метою забезпечення пріоритетності прав людини і громадянина в організації і діяльності органів місцевого самоврядування; розширення кола суб'єктів права на участь у місцевому самоврядуванні; розбудови повноважень органів місцевого самоврядування у фінансово-бюджетній сфері, дійсної реалізації принципу формування державного бюджету «знизу», збільшення долі місцевих бюджетів у консолідованому загальнодержавному бюджеті з метою зміцнення матеріально-фінансової бази місцевого самоврядування. Цьому сприятиме закріплення та розширення повноважень місцевого самоврядування у сфері розвитку і підтримки малого та середнього підприємництва, працевлаштування місцевих жителів. Потребує також вирішення й питання створення системи органів адміністративної юстиції для правового захисту місцевого самоврядування, прав і свобод людини і громадянина в сучасних умовах державотворення. Тільки вирішивши ці проблеми, ми наблизимося до побудови правової держави, в якій права і свободи особи дійсно виступають головним напрямом її функціонування.

Аналізуючи існуючу в Україні систему гарантій прав і свобод особи можна дійти висновку про практично необмежене коло засобів захисту прав і свобод людини і громадянина з боку держави та інституцій громадянського суспільства, але, з іншого боку, існує проблема незадовільної гарантованості практичної реалізації охорони і захисту окремих прав і свобод особи. Насамперед, це стосується соціально-економічних прав і свобод, закріплених і гарантованих чинною Конституцією України. Слід констатувати, що поки вони фактично мають більше декларативний, ніж реальний характер, переважно проголошені, аніж гарантовані. Важливою причиною наявних проблем у галузі реалізації прав і свобод є те, що юридичні норми, які стосуються прав і свобод особи, об'єктивно не відповідають фактичним соціальним можливостям, які вони опосередковують. Через економічні проблеми держава фактично не спроможна забезпечити і гарантувати всім громадянам більшість проголошених у Конституції України соціальних і економічних прав і свобод.

Висновки. Підсумовуючи викладене і даючи деякі пропозиції, зауважимо, що, безумовно, в основу Конституції України закладено принципово нові правові парадигми зовнішньої і внутрішньої державної політики України, що спрямовані на утвердження й забезпечення прав і свобод людини і громадянина. А це об'єктивно вимагає істотної переорієнтації та модифікації всієї національної правової системи.

Однак, необхідно вважати й на те, що нині в Україні набуває поширення теорія визнання людської гідності, яка є інтегративною властивістю природи людини та виступає як один з інституційних джерел її основних прав. І з огляду на це у загальній теорії права сформульовано антропогенну інтерпретацію людської гідності, поняття якої визначається як самоцінність людини як унікальної родової біосоціальної істоти. На наше переконання, зазначені доктринальні позиції у ближній перспективі вимагатимуть відповідної нормативно-правової і навіть конституційної

регламентації.

Тому що держава має визнавати людину найвищою соціальною цінністю, легалізувати, легітимізувати, охороняти, захищати її права і свободи, гарантувати їх реальне здійснення. А звідси, вона повинна створювати для неї всі необхідні умови для гідної праці, надавати соціальну допомогу тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах і т. і.

Джерела та література

1. Гораджаєв О. Я. Конституційні права і свободи людини і громадянина в країнах Співдружності Незалежних Держав і міжнародно-правові стандарти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук /О. Я. Гораджаєв. – Одеса, 1998. – 22 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>.
3. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.– Ст. 141.
5. Рабінович П. М. Моральна шкода та право на її компенсацію: загальнотеоретичний підхід / П. М. Рабінович // Право України. – 2002. – № 4. – С. 100-103.
6. Тодька Ю. Н. Конституционные основы формирования правовой культуры / Ю. Н. Тодька. – Х.: Райдер, 2001. – 160 с.
7. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ: Реферат, 2006. – 848 с.

Копетюк Н. Понятие и классификация международных стандартов прав человека и гражданина. Стаття посвящена исследованию правовой основы международных стандартов прав и свобод человека и гражданина. В ней проанализированы подходы к определению понятия международных стандартов прав человека и гражданина, а также рассмотрены вопросы обеспечения прав и свобод человека и гражданина в соответствии с международными стандартами, закрепленными в международно-правовых документах. Осуществлен анализ международно-правовых актов, которые содержат соответствующие стандарты в области соблюдения прав человека и гражданина, а также рассмотрена их классификация. Международные стандарты прав человека является системой прав, которые раскрывает современную идею прав человека, закрепленную в основных международно-правовых документах и, соответственно, признанную во всем мире. Стандарты основных прав и свобод человека и гражданина регулируются рядом международно-правовых актов, определяющих политические, естественные, культурные, социальные права.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, международные стандарты прав человека, классификация международных стандартов прав человека.

Kopetiuk M. The International Human and Civil Rights Standards: Concept and Classification. The article focuses exclusively on the legal basis of the international standards of human and civil rights and freedoms. The author highlights the approaches to defining the concept of international standards of human and civil rights and the issue of ensuring human and civil rights and freedoms in accordance with the international standards enshrined in international legal instruments. The analysis of international legal acts that contain relevant standards in the field of human and civil rights, as well as their classification, are of great importance. International human rights standards are a system of rights based on the modern idea of human rights, enshrined in fundamental international legal documents, and admitted worldwide. Standards of fundamental human and civil rights and freedoms are governed by a number of international legal acts, determining political, natural, cultural, and social rights.

Key words: human and civil rights and freedoms, international human rights standards, classification of international human rights standards.